

**YENİ MEDYAYA
ELEŞTİREL
YAKLAŞIMLAR**

Editör: MUKADDER ÇAKIR

DOĞU KİTABEVİ YAYINLARI-İBRAHİM HORUZ
iletisim@dogukitavevi.com

©Ed.: Mukadder Çakır / Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar

Kapak Tasarım: Ozan Uyanık
Kapak Resmi: Mehmet Uyanık

Yayıncı Sertifika No:
ISBN 978-605-9023-

Baskı ve Cilt:
Kayhan Matbaacılık: Davutpaşa Mah. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No: 244 Topkapı - İstanbul Tel: 0212 612 31 85
Matbaa Sertifika No: 12156

1. Baskı 2014 - İstanbul

DOĞU KİTABEVİ YAYINLARI
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokak, No:6/1 Cağaloğlu-İstanbul
0212 527 29 26

**YENİ MEDYAYA
ELEŞTİREL
YAKLAŞIMLAR**

Editör: MUKADDER ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

HAKEM KURULU	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	17
• TOBY MİLLER	35
BÜTÜN ÜLKELERİN SİBERÖZGÜRLÜKÇÜLERİ BİRLEŞİN: TUBE'LARINIZDAN BAŞKA KAYBEDECEK BİR ŞEYİNİZ YOK! <i>Çev. Özlem Çetin</i>	
• MARK ANDREJEVIĆ	55
ELEŞTİREL MEDYA ÇALIŞMALARI 2.0: ETKİLEŞİMLİ BİR ÜST SÜRÜM <i>Çev. Leyla Keskiner</i>	
• MUKADDER ÇAKIR	81
YENİ MEDYAYA İLİŞKİN ELEŞTİREL YAKLAŞIMLARI VE TESPİTLERİ İLE CHRISTIAN FUCHS	
• F. ELEM DOĞUŞ	131
YENİ MEDYAYA BİR SOSYAL-PSİKOLOG GÖZÜNDEN BAKMAK: SONİA LİVİNGSTONE	
• LEV MANOVICH	157
HTML'DEN BORGES'E YENİ MEDYA <i>Çev. Sezin Kıpçak Bozkurt</i>	
• DAN SCHİLLER	183
DEVLET MOBİLİZASYONUNUN EKONOMİ POLİTİĞİ VE SİBER UZAMDA BİRİKİMİN HAREKETLİLİĞİ AÇISINDAN ROSA LUXEMBURG'UN İNTERNETİ <i>Çev. Hatice Çakır</i>	
• MARİSOL SANDOVAL	211
BİLGİ ÇAĞININ KARANLIK YÜZÜ OLARAK FOXCONN'LANMIŞ EMEKCİLER: APPLE'IN ÇİN'DEKİ ÜRETİCİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARI <i>Çev. Kaya Tabanlı</i>	

• JULIAN STALLABRASS	269
SANAT TARİHİ İNTERNET SANATINI HAZMEDEBİLİR Mİ?	
<i>Çev. Hande Akyl</i>	
• RICHARD HALL VE BERND STAHL	283
METALAŞTIRMAYA KARŞI: ÜNİVERSİTE, BİLİŞSEL KAPİTALİZM VE GELİŞEN TEKNOLOJİLER	
<i>Çev. Burcu Yılmaz</i>	
• N. KATHERİNE HAYLES	323
ELEKTRONİK EDEBİYAT NEDİR?	
<i>Çev. Gönül Kayol Günher ve Sibel Ercan</i>	
• PAUL A. TAYLOR	367
HACKTİVİZM	
<i>Çev. Mustafa Ali Minarlı</i>	
• ESRA ÇİZMECİ	383
DANAH BOYD'DA SOSYAL AĞLAR VE GENÇLİK	
• DOUGLAS KELLNER	411
YENİ MEDYA VE YENİ OKURYAZARLIK: YENİ BİNYILDA EĞİTİMİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	
<i>Çev. M. Akif Barış</i>	
• JANET WASKO	443
DİSNEY EFSANELERİNİ AŞMAK	
<i>Çev. Mesut Bostan</i>	

*Bilim uğruna neredeyse karşılıksız çalışan emektar bilim
insanlarına ve çalışma azmini yitirmeyen öğrencilere*

HAKEM KURULU

√ *DOÇ. DR. AYDAN ÖZSOY*, Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

√ *YRD. DOÇ. DR. AYŞE KONCAVAR*, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, RTS Bölümü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı

√ *DR. BABACAN TAŞDEMİR*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema Televizyon Bölümü.

√ *YRD. DOÇ. DR. ERKAN SAKA*, Bilgi Üniversitesi, İletişim Tasarımı Bölümü

√ *PROF. DR. FİLİZ AYDOĞAN*, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, RTS Bölümü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı

√ *YRD. DOÇ. DR. GÜLAY ÖZTÜRK*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Halkla İlişkiler Bölümü

√ *DR. IŞIL ÇOBANLI*, (Doktora Mezuniyeti Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, RTS Bölümü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı)

√ *DOÇ. DR. NAZAN ALİOĞLU*, Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Bölümü

√ *DOÇ. DR. NEŞE KAPLAN*, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, RTS Bölümü, Sinema Ana Bilim Dalı

√ *YRD. DOÇ. DR. ÖZLEM HOŞCAN*, Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya Bölümü

√ *YRD. DOÇ. DR. SELİN TÜZÜN*, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, RTS Bölümü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı

ÖNSÖZ

Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar isimli bu kitabı oluşturma projesi İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora sınıflarında sürdürdüğüm *Eleştirel Kuramda Medya ve Sanat, Eleştirel İletişim Kuramları, Kültürel Çalışmalar: Dünü Bugünü* derslerinde doğdu. Kitaba çeviri ve özgün yazıları ile katkıda bulunan öğrencilerim Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Doktora programında 2011-2014 arasındaki dönemin öğrencileridir. Önce 2012-2013 dönemi doktora öğrencileri ile başladığımız çalışmaya, daha sonra 2011-2012 ve 2013-2014 dönemi öğrencilerinden de katılanlar oldu. Uzun süredir doktora öğrencileri ile yapmayı düşündüğüm derleme çalışması, bu şekilde ancak şimdi mümkün olabildi.

Yeni medya konusunda Türkçede ciddi bir kaynak eksikliği yaşıyorduk, bu eksiklik hâlâ yaşanıyor. İngilizcede ise yeni medya konusundaki eleştirel nitelikli çalışmalar daha şimdiden zengin bir literatür oluşturmuş durumda. Kitabımızın çeviri odaklı olmasında bu durumun önemli etkisinin olduğunu belirtmek isterim. Kitabı başından beri, uluslararası alanda bu konuda çalışan yazarların yeni medya konusundaki çalışmalarının değerlendirilmesi niteliğinde bir araştırma olarak tasarlamıştım. Madan Sarup'un *Postyapısalcılık ve Postmodernizm* adlı kitabı ile Türkiye'de Nurdoğan Rigel'in editörlüğünü yaptığı *Kadife Karanlık 1* adlı kitaplar benim için iyi birer örnekti. Ancak daha sonra bu kitapta bu nitelikteki yazıların sayısı üç ile sınırlı kalırken, ilerleyen süreçte onbir makalenin çeviri esaslı olmasını gerektirdi. Zaten diğer iki doktora sınıfından arkadaşların kitaba dâhil olması da bu şekilde mümkün oldu ve kitap daha da zenginleşti, makalelerin sayısı arttı. Türkiye'de hiç yapılmamış, temel nitelikli ve çok ihtiyaç duyulan çalışmalar Türkçeye kazandırılmış oldu.

Onbir makalenin yazarı ile tek tek yazışarak yayın ve çeviri izinlerini aldık. Yazarların her biri önerimizi sevinç ve coşku ile karşıladılar. Kendilerine bu paylaşımlarından dolayı çok teşekkür ediyoruz: Toby Miller, Mark Andrejevic, Dan Schiller, Lev Manovich, Douglas Kellner, Paul Taylor, Julien Stallabross, Janet Wasko, N. Katherine Hayles, Marisol Sandoval, Richard Hall ve Bernd Stahl.

Bunlar dışında üç yazı Mukadder Çakır, Elem Doğuş ve Esra Çizmece tarafından kaleme alındı, özđün makalelerden oluştu. Elem Doğuş ve Esra Çizmece'ye de katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Makalelerini esas aldığımız yazarlar, yeni medya konusunda çalışan, akademik literatürde kabul gören ve önemsenen isimlerdir. Yazıların seçimi geniş bir literatür taramasına dayanmaktadır. Alanlarında temel nitelik gösteren, etkisi gelecekte de sürececek olan, konu olarak ve çeviri olarak Türkçede bulunmayan, refere edilen ya da refere edilmese de önemli olduğu düşünölen yazılar seçilmiştir. Makaleler genelde yeni medyayı eleştirel nitelikli olarak değerlendirmektedir. Janet Wasko'nun *Disney Efsanelerini Aşmak* adlı makalesi doğrudan yeni medya ile ilgili görünmeyip Disney ile ilgili olsa da, yazıyı derlemeye almamızın nedeni, günümüzde çizgi filmlerin ve özellikle de Disney dünyasının yoğun bir yeni medya kullanımını içinde olmaları ve Disney'siz bir yeni medyanın düşünölemeyecek olmasıdır. Danah Boyd'un makalesi de kitabımız için bir istisna oldu çünkü Boyd eleştirel nitelikli çalışmıyordu. Buna rağmen kitaba dâhil etmemin nedeni, olumlamacı perspektifin yani eleştirel olmayan perspektifin nasıl bir düşünsel yaklaşıma sahip olduğunu işleyebilmek içindir. Buna ihtiyaç vardı çünkü literatürdeki çoğu makale, yeni medyayı, yarattığı katılım, hız ve ucuzluk atmosferi nedeniyle bir rüya âlemi gibi değerlendirmektedir. Boyd'un yazıları da bu tarza yakındır; bu nedenle kitapta gerekliliği ortaya çıkmıştır. Oysa bilindiği gibi olumlamacı yaklaşımların görmek istemedikleri sorunlarla birlikte yeni medya zaman zaman kâbus da yaratabilmekte ve bu kâbus milyonları etkileyebilmektedir. Gözetimle gelen sorunlar, teşhire dayalı işleyiş, kişilik haklarının sürekli ihlali, sosyal medyanın gösteri mantığı ile çalışması, kullanıcılar üzerinden kazanılan artık-değerin küresel yeni medya devlerini yaratması, bu devlerin kendilerini devletlerden bile güçlü görmeleri vb. yeni medya ile birlikte gelen sorunlardan sadece bazılarıdır. Bunlara her gün yenileri eklenmektedir.

Kitaba makale ya da çeviri ile katılan bütün arkadaşlar beni kırmarak önerimi kabul ettiler ama yazı ve çeviri sürecinde onları zaman zaman çok zorladığımı hissettim ve "Acaba bu işe hiç başlamamalı mıydım?" diye kendime sordum. Ama bir kez yola çıkmıştık. Yazarlarla e-posta yoluyla tek tek yazışmış, çeviri ve yayın izinlerini almıştık. Yani

dönüşü olmayan bir yola girmiştik. Arkadaşlar yazı ve çeviri aşamalarında zor günler geçirdiler, farkındayım; çoğunun yoğun sınav programları ve doktora tez çalışmaları vardı. Ama bunlara rağmen kitabın bitmesi gerekiyordu; bu nedenle kendilerini zaman zaman teşvik ederek, yıldıkları noktada konuşarak bu çalışmayı bitirmeye gayret etmelerini önerdim. Umarım bana kızgın değillerdir. Kendilerine benim telkinlerime katlandıkları için ve sabırları için teşekkür ediyorum. Ama ortak çalışmalar başka türlü bir sonuca ulaşamıyor. Ülkemizde çoğu akademisyen zor süreçlerden geçiyor ve kararlı, inatçı olmadıkça çalışmalar yarım kalabiliyor.

Çevirisi yapılan yazıların yazar ve makale isimleri şu şekildedir: Toby Miller, “Bütün Ülkelerin Siberözgürlükçüleri Birleşin: Tube’larınızdan Başka Kaybedecek Bir Şeyiniz Yok” (Çev.: ÖZlem Çetin), Mark Andrejevic, “Eleştirel 2.0 Medya Çalışmaları ve Elektronik Bir Üst Sürüm” (çev. Leyla Keskiner), Lev Manovich, “HTML’den Borges’e Yeni Medya” (çev. Sezin Kıpçak), Dan Schiller, “Devlet Mobilizasyonunun Ekonomi Politikası ve Siber Uzamda Birikimin Hareketliliği Açısından Rosa Luxemburg’un İnterneti” (çev. Hatice Çakır), Marisol Sandoval, “Bilgi Çağının Karanlık Yüzü Olarak Foxconnlanmış Emekçiler: Apple’ın Çin’deki Sözleşmeli Üreticilerinin Çalışma Koşulları” (çev. Kaya Tabanlı), Julien Stallabrass, “Sanat Tarihi İnternet Sanatını Hazmedebilir mi?” (çev. Hande Akyl), Richard Hall ve Bernd Stahl, “Metalastırmaya Karşı: Üniversite, Bilişsel Kapitalizm ve Gelişen Teknolojiler” (çev. Burcu Yılmaz), Katherine Hayles, “Elektronik Edebiyat Nedir?” (çev. Gönül Kayol ve Sibel Ercan), , Paul Taylor, “Hacktivizm” (çev. M. Ali Mınarlı), Douglas Kellner, “Yeni Medya ve Yeni Okuryazarlık: Yeni Binyılda Eğitimin Yeniden Yapılandırılması” (çev. M. Akif Barış), Janet Wasko, “Disney Efsanelerini Aşmak” (çev. Mesut Bostan) adlı makalelerdir.

Yeni medya konusunda çalışan üç yazar hakkındaki özgün yazılar söz konusu yazarların çok sayıdaki makalesinin değerlendirilmesi şeklinde oluşturuldu. Bunlar; Mukadder Çakır’ın “Yeni Medyaya İlişkin Eleştirel Yaklaşımları ve Tespitleri ile Christian Fuchs”, Esra Çizmeçî’nin “Danah Boyd’da Sosyal Ağlar ve Gençlik”, Elem Doğuş’un “Yeni Medyaya Bir Sosyal Psikolog Gözünden Bakmak: Sonia Livingstone” adlı makaleleridir.

Yazıların her biri ve çeviriler hem kör hakem sürecinden geçti hem de editöryal kontrolden. Hakem Kurulu'nu oluşturan ve farklı üniversitelerden olan değerli öğretim üyeleri Doç. Dr. Nazan Alioğlu, Doç. Dr. Nesrin Tan Akbulut, Doç. Dr. Aydan Özsoy, Prof. Dr. Filiz Aydoğan, Yrd. Doç. Dr. Selin Tüzün, Doç. Dr. Neşe Kaplan, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Taş Koncavar, Yrd. Doç. Dr. Özlem Hoşcan, Yrd. Doç. Dr. Gülay Öztürk, Dr. Babacan Taşdemir, Yrd. Doç. Dr. Erkan Saka ve Dr. Işıl Çobanlı'ya, hakemlik yapmayı kabul edip emek ve zamanlarını ayırdıkları için çok teşekkür ederim. Kitaba katkılarının büyük olduğunu bilmelerini isterim; öyle ki onların tespitleri ve titiz düzeltmeleri olmasaydı, kitabın yayınlanması oldukça gecikebilirdi.

Türkçe çeviri kitap ve makalelerde çok önemli sorunlar yaşandığını bildiğim için çevirilerin kontrollerine özel bir dikkat ve özen gösterdim. Katherine Hayles'in Elektronik Edebiyat konulu makalesi İngilizcesi çok özel ve yeni terimlerle dolu olduğu için Türkçeye çevrilmesi aşamasında bize maceralı ve zor bir süreç yaşattı. Metni bularak bu metinde ısrar eden ve çeviriye cesaretle ilk başlayan Sibel Ercan bu konuda yaşadıklarını şöyle anlattı: *"Türkiye'de elektronik edebiyatla ilgili birincil ve ikincil metinler çevrilmediği gibi, özgün metinler de hemen hemen hiç üretilmemiş. Bu nedenle elektronik edebiyatla ilgili temel makalelerden birini çevirmek istedim ancak makaleyi çevirmek oldukça güç oldu. Bu süreçte çeviriden vazgeçmemek için tutunduğum en güçlü dal, edebiyat ve iletişim alanlarına sağlayacağı katkı oldu."*

Makale hem yeni medya ve elektronik edebiyat konusunda yeni terimlerle doluydu ve hem de Hayles'in edebiyatçılıktan gelen ustalığıyla edebi terimlerle donatılıydı. Bazen 5-6 satırlık bir paragrafın çevirisi bir gün sürebiliyordu. Önce Sibel'in ve ikinci olarak da benim günler süren bu uğraşlarımızdan sonra tam metinden vazgeçmek üzereyken yüksek lisans öğrencim ve profesyonel çevirmen olan Gönül Kayol imdadımıza yetişti Kendisine özel olarak teşekkür ediyorum. Bu makale onun sayesinde tamamlandı ve sadece bu makale çift çevirmenli oldu. "

14 makaleden oluşan bu kitapta yazıların sırasını belirlerken biraz zorlandığımı belirtmeliyim. Benim için hepsi de birbirinden önemlidir. Ama temel kıstasım elbette, kitabın adına uygun içerikli yazıların öncelikli olması idi. Bu nedenle isimler temel belirleyici olmadı.

Çok farklı kaynaklardan alınarak çevrilen makalelerin dipnot ve

kaynakça kullanımlarında çevirinin orjinal metnine sadık kalındı; bu nedenle dipnot ve kaynakça kullanımlarında farklılıklar görülebilir. Özgün yazılarda APA tarzı kullanıldı.

Kitabın bazı son işlerinde benim için önemli katkılarda bulunan Marmara Üniversitesi Radyo Televizyon Ana Bilim Dalında doktora öğrencisi ve Arş. Gör. olan Gülşah Başlar'a, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalındaki yüksek lisans öğrencilerim Ufuk Boz ve Yağmur Sönmez'e desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

İlk düşündüğümde bu kadar önemli isimlerin bir araya gelmesini hayal edemediğim bu proje biraz Mehmet Küçük'ün *Medya İktidar İdeoloji* adlı önemli derleme çalışmasını da örnek aldı. Kendisi Türkiye'deki akademik ortamdan çok erken ve çok acı bir şekilde ayrılmış olsa da onun hazırladığı kitapları hâlâ temel kaynakça olarak kullanıyoruz. Kendisini bu vesile ile anıyorum. Umarım bu kitap da onun kitapları kadar uzun ömürlü olur.

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalını kuran, asistanı ve öğrencisi olduğum sevgili hocam Prof. Dr. Ünsal Oskay bizleri yetiştirmeseydi, bizler de öğrencilerimizle bu çalışmaları yapamıyor olacaktık. Ünsal Oskay hocayı kaybetmiş olsak da, onun fikirleri, birikimi, telkinleri, hatırası ve uyarıları her dersimizde bizlerle birlikte yaşıyor. Hocayla birlikte aynı kürsüde acısıyla tatlısıyla, hüznüyle ve neşesiyle dolu bir on yılımız geçti. Dersleri öylesine dolu olurdu ki zaman çok değişmiş olsa da birçok konuda hâlâ onun perspektifinden ve yorumlarından faydalanıyoruz. Kendisini saygıyla anıyorum. Kitabın kapağını tasarlamadaki gönüllü desteğinden ötürü Öğr. Gör. ozan Uyanık'a çok teşekkür ediyorum.

Yaklaşık 1,5 seneyi bulan bu çalışmada Doğu Kitabevi Yayınları yayın yönetmeni İsmet Gülseçgin de bana başından beri destek oldu. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Sevgili kızım, benim uzun saatler süren çalışmalarımı hep sabırla karşıladı, bazen benimle birlikte o da kendi derslerini çalıştı. Umarım büyüdüğünde beni daha iyi anlar. İstanbul'un Haziran, Temmuz ve Ağustos sıcaklarında çalışırken hiç bitmeyecekmiş gibi gelen kitabın son düzenlemelerini yapmak gerçek bir sevince dönüştü. Hakem Kurulu Üyelerinin, yazar ya da çevirmen olan öğrencilerin de bu sevinci paylaştıklarını bilmek, çalışmalara ayrı ve özel bir anlam kazandırdı.

Bu kitap, yukarda andığım isimler olmasa yayınlanamazdı. Emeği geçen herkese teŖekkür eder, yeni medya konusunda ivedilikle baŖka alıŖmaların da yapılmasını dilerim.

Editör:
Mukadder akır
Temmuz 2014, İstanbul

GİRİŞ

Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar adlı bu kitaptaki makalelerin genel bir değerlendirmesini yaparsak;

Toby Miller'ın "Bütün Ülkelerin Siberözgürlükçüleri Birleşin: Tube'larınızdan Başka Kaybedecek Bir Şeyiniz Yok!" adlı makalesi, Şirketube, Siyasetube ve İşçitube adlı alt bölümlerden oluşmaktadır. Miller'a göre, dijital yüceltmenin etkisindeki teknoseviciler, siberaleme büyüğü özellikler atfederler ve hiyerarşilerin, egemenlik biçimlerinin geçersizleştiğini iddia ederler. Yeni medyaya ilişkin binbir çeşit fantezi, daha çok küresel piyasa örgütlerince yaratılır ve teşvik edilir. Yeni medya ile birlikte bireysellik öne çıkmış, kısıtlılıklar aşılmış, tüketiciler üretici kılınmış, farklı kültürlerden insanlar birbirine bağlanmış ve adeta milyarlarca çiçek açmıştır. Endüstriyel çağın sorunlarına internet sevgisi merhem olmuş gibidir. 20. yüzyılda da medya alanındaki her türlü yenilik, daha önce bilinmeyen demokratik ve ticari olanaklar vaad etti. Aslında birçok uygulama eskidir. Televizyon, uzun yıllardır birçok programla izleyicilerini "star sizsiniz" diye selamlamaktadır. Time dergisi de buna benzer şekilde 2006'da "you"yu (sen/siz) yılın insanı ilan etmiştir. Günümüzün siberözgürlükçü söylemi, kullanıcı-tüketici-üreticilerin, medyayı alt edebileceğini söyler. Kapitalizmin işleyişine ilişkin binlerce tespit, veri, yok sayılır. YouTube'un getirdiği olanaklar, bu mantığı yok sayar.

Miller'a göre yeni medyaya ilişkin çalışmalarda yukarıda anılan sorunlardan dolayı "cyberteriat" sorununa odaklanmak gerekmektedir. Elbette özel mülkiyet, siberözgürlükler ve ücretsiz paylaşımlar da önemlidir; ancak bunlar kapitalist uygulamalarca hızla kuşatılmaktadır. Yeni medya ve sosyal medya araştırmaları cesur olmalı, geniş sorunları kapsamalı, aynı zamanda alçak gönüllü ve sabırlı olmalıdır. Mağazalara yeni bilgisayarlar için hücum eden kalabalıkların yüzü zaman zaman hatırlanmalıdır.

Mark Andrejevic'in "Eleştirel Medya Çalışmaları 2.0: Etkileşimli Bir Üst Sürüm" adlı makalesi, Latour'un Ağıdı, Geribildirim Olarak Etkileşim, Petabit Vaat, Madde Önemlidir, Sonuçlar: 2.0 Sömürüsü adlı alt

bölümlerden oluşmaktadır. Andrejevic, yazısına hayati bir noktayı vurgulayarak başlar: Eleştirel çalışmaların karşılaştığı en büyük zorluk, her şeyin değişmiş olduğu fikrine katılmak değil, büyük teknolojik dönüşüme rağmen, neden iktidar ilişkilerinin genel olarak aynı kaldığını açıklayabilmektir. Makale, hem eleştirel yaklaşımın ana çizgilerinin izini sürmeyi, hem de etkileşimle medyanın eleştirel niteliğini saptırmayı amaçlayan yaklaşımların kullandığı yolları açıklamayı amaçlamaktadır. Çünkü bu yaklaşımlarla, politik eleştiri ve demokratik güçlenmelerle, etkileşim doğrudan eşitlenmekte ve yeni gelişen teknolojilerin toplumsal rolü konusunda modası geçmiş bir yöntem izlenmektedir. Etkileşim, öz olarak siyasi değildir. Siyasallaştırılması için eleştirel medya çalışmalarının sömürü teorisini güncelleştirmesi ve dijital çağa uygun bir ekonomi politiği geliştirmesi gerekmektedir.

Andrejevic'e göre eleştirel medya çalışmaları, gelişen iletişim teknolojileri ile, toplumsal anlamda ilgilenir. Toplumsal boyutun dikkate alınmaması, yaşanan bu büyük dönüşümün asıl etkisini göz ardı etmek demektir. Geleneksel medya konusundaki eleştirel çalışmalar da, bu araçların, iktidar ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimine katkıda bulunma yollarını açıklamayı amaçlıyordu. Etkileşimin, izleyici ya da kullanıcıları daha aktif kıldığı ve bu sayede toplumsal ilişkileri kökten değiştireceği iddiası, modası geçmiş yaklaşımların bir kalıntısıdır. Rupert Murdoch bu nedenle, etkileşimle birlikte "kontrolü ele alan halktır" diyordu. Bu çarpıtmadan dolayı, etkileşimin daha çok tartışılması ve belki de etkileşimsizlikten daha kötü olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Etkileşim ve demokrasi arasında doğrudan bağ kurmak ise, entelektüel bir boşvermişliktir. Ve bu tutum, eski açıklamalara bağlanarak yeni açıklamaların demokratik uygulamaları geliştirebilme potansiyelinin önünü tıkamak demektir. Bu nedenle eleştirel 2.0 çalışmaları, kendisini teknolojik değişimlerle sınırlı tutmamalıdır. Süreklilikler üzerinde durmalı ve hatta bu köklü değişimlerin, süreklilikleri devamlı kılmak için gerçekleştirilmiş olabileceğini dikkate almalıdır. Asıl değişim, dijital teknolojilere köklü eleştiriler getirebilmektir. Bu şekilde, teknolojik değişimlerin toplumsal işleyişi aslında çok da fazla değiştirmedikleri de ortaya çıkacaktır.

Time dergisinin "siz"i (you) yılın insanı olarak seçmesi, yanıltıcı söy-

lemlere geleneksel medyanın da katıldığını gösterir. Bu söyleme göre çoğunluk, iktidarı azınlıktan almıştır; yeni medya, demokratik bir hayatı müjdelemektedir. Ancak internet ortamı, bir agoraya olduğu kadar, bir panoptikona, yani gözetlenme ortamına da benzer. Oysa çalışmalarda onun agora niteliği ön plana çıkarılır. Buradaki yaklaşım, iktidarın tepeden aşağı işlediğinin ön kabulüne ve doğal görülmesine dayanır. Etkileşimin bu işleyişi ne kadar değiştirebileceği tartışmalı bir konudur. Bazı yazarlar için etkileşim sanayi karşıtıdır, entelektüel ve yaratıcıdır (Örn. Celia Pearce). Buradaki yöntem, yapıbozumcudur. Bu şekilde, etkileşim, siyasi, tahrip edici, hatta erk kazandırıcıdır. Topluma aktarılmış ve toplumsal ilişkilerdeki gizemi ortadan kaldırmıştır.

Andrejevic bu ve benzeri keskin gözlemleri ile yeni medya konusundaki olumsuzlamacı çalışmaların, etkileşime sığınan yorumların ne tür örtükleştirmelere ve yanlış algılamalara neden olduğunu açıklamakta ve alana büyük bir katkı sağlamaktadır.

Mukadder Çakır'ın "Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımları ve Tespitleri İle Christiane Fuchs" isimli makalesi, Fuchs'un yeni medya ve sosyal medya ile ilgili olarak son yıllarda çok verimli ve oldukça üretken olarak yürüttüğü çalışmalarından, ondokuz makalesinin değerlendirilmesi şeklindedir. Fuchs, kitabın adına çok uygun düşen bir şekilde eleştirellikten pek taviz vermeyen bir yaklaşıma sahip olduğu için dikkat çekicidir. Çakır'a göre, Fuchs, eleştirel ekonomi politik, tarihsel ve görgül araştırma yöntemini, bütüncül bir perspektifle yeni medyaya, sosyal medyaya, enformasyon toplumu kuramına uygular. Fuchs'un 17 makale, 1 röportaj ve 1 kitap Giriş'i niteliğindeki yazılarının incelendiği makale, 8 alt bölümden oluşmaktadır. Bölüm isimleri, Enformasyon Kapitalizmi ve Ulusötesi Enformasyon Kapitalizmi Kavramı, Küresel Yeni Medya Şirketleri ve Vergi Ödeme Sorunu: Google ve Facebook Örnekleri, Dijital Emek, Oyun Emeği ve Bilimsel Çalışma, Web 2.0'ın Getirdikleri ve Ticari Olmayan Kullanımlar, Erişime Açık Dergiler: Mücevher Modeli, Altın Model ve Yeşil Model, Yeni Medya ve Gözetim Sorunu, Manuel Castells'de Sosyal Medya ve Sosyal Hareketler, Fuchs-Sandoval'ın "Eleştiri, Sosyal Medya & Bilgi Toplumu" Adlı Kitapları Üzerine, şeklindedir.

Çakır'ın açıkladığı üzere Fuchs için Manuel Castells'in 2000 yılında tanımını yaptığı Enformasyon Kapitalizmi kuramı ve açılımı çok önem-

lidir. Ancak kuram oldukça sorunlu olmasına rağmen günümüze dek adeta doğrudan kabul görmüş ve yeterince eleştirilmemiştir. Kuramda bilişsel, iletişimsel, şirketsel ve bilgi teknolojilerine dayalı süreçler işlenmektedir. Fuchs'a göre sosyal teori alanında yaygın olan öznel ve nesnel teoriler tek başlarına yetersiz olup, bunlara diyalektik boyutu da katmak gerekir ve alternatif olarak "Ulusötesi enformasyon kapitalizmi" kavramı bu çoklu perspektifi mümkün kılar. Çünkü süreklilikleri ve süreksizlikleri dikkate alarak, süreçleri küreselleşme bağlamında çözümler. Buna göre enformasyonlaşma, küreselleşme, hiper endüstrileşme de çağdaş kapitalizmin diğer özelliklerinden bazılarıdır. Modern toplum endüstriyel toplumdan sonra "ulusötesi enormasyon kapitalizmine" doğru yol almıştır. Çakır, Fuchs'un bu temel tanımını inceledikten sonra, onun küresel yeni medya şirketlerinden biri olan Google konusundaki eleştiri ve tespitlerine odaklanır. Buna göre Fuchs, Google'ın her kullanıcıyı bir müşteriye ve bir çalışana dönüştürme sistemindeki işleyişi çözümlemektedir. Küresel yeni medyanın bu dev şirketleri, vergi ödememek için türlü çeşit yeni yöntemler geliştirmişlerdir. Çalışanlar her koşulda yüksek vergi öderken, uluslararası küresel şirketlerin ödemediği vergi miktarları günden güne artmakta, oysa gelirleri de tahminlerin çok üstüne çıkmış bulunmakta, hatta pek çok ülkenin toplam bütçesini aşmaktadır. Bu nedenle Google gibi şirketler, kendilerini bir "ülke" gibi görmektedirler.

Fuchs yeni medyadaki işleyiş biçimlerini çözümleyerek gözetlenme sürecinin inceliklerine yeni medyada reklamların neye yol açıp açmadığına, yeni medya reklamlarının geleneksel medyadaki reklamlardan farklılıklarına, kullanıcıların neden ve nasıl hem bir müşteriye hem bir çalışana dönüştüklerine küresel yeni medya şirketlerinin kullanıcılar hakkında topladıkları her türlü verinin nasıl kullanıldığına, dijital emek sürecinin nasıl işlediğine, karşılığı ödenmemiş emeğin nerede ve nasıl biriktiğine dikkat çeker. Ona göre çağdaş kapitalizmde bilimsel çalışma alanı da iletişim teknolojilerini, enformasyonu ve sosyal ilişkileri yeneden üretecek şekilde oluşmuştur. Yeni medya ve sosyal medya ile birlikte akademi dışındaki çok sayıda kullanıcı, bilgi ve enformasyon üretimine, dağıtımına değişik katkı ve etkilerde bulunmaktadır. Bu ilişki ve üretim biçimleri, toplumdaki diğer ilişki biçimleri ile iç içe geçmiştir ve var olan çalışma sistemlerini, sermayenin yeniden üretimini korumakta ve sağlamaktadırlar. Yeni medya ile birlikte oluşan çalışan-

lara cyberteriat denmektedir. Yani siber proleterya. Yeni medya ortamı, yeni gelişen manipölasyonlarla, bilgi kirliliği ile büyük riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle yeni medya, getirdiği olanaklar kadar, riskleri ile de birlikte değerlendirilmelidir. akır'a göre Christiane Fuchs, yeni medyaya eleştirel yaklaşımlar anlamında çok zengin bir literatür taramasına sahip, çok verimli çözümlemelere ve yeni açılımlara kapı açan, bu alandaki en önemli düşünürlerden biri olmaya aday bir isimdir.

Elem Doğuş'un "Yeni Medyaya Bir Sosyal Psikolog Gözünden Bakmak: Sonia Livingstone" adlı makalesi, İnternetin Etkisinde ocukluk ve Gençlik, İnternet Kullanımı: Olanaklar ve Riskler, İnternet Kullanımının Risklerine Karşı Korunma ve Risklerle Başetme, Reklamlar Karşısında ocuklar ve Kamusal Katılım, Medya Okuryazarlığı ve Bilgi Okuryazarlığı, Medya alışmaları İçerisinde Yer Alan Kamusal Alan Konsepti, İzleyici ve Katılımcı Araştırmaları bölümlerinden oluşmaktadır.

Doğuş'un açıkladığı gibi, sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda bütüncül ve tutarlı sonuçlara ulaşmak için interdisipliner (disiplinlerarası) yaklaşımların gerekliliği giderek daha çok kendini hissettirmektedir. Sonia Livingstone, alışma ve analizlerini interdisiplinerlik temelinde yürüten bir sosyal psikoloji profesörü olarak dikkat çekmektedir. Livingstone, çalışmalarını, çocukların ve gençlerin kullandığı online ortamların olanakları ve riskleri, medya okuryazarlığı, izleyici eleştireliliği, medya kullanımında sosyal ve içsel bağlamlar, televizyon izleyiciliği gibi konularda sürdürmektedir. Medya çalışmalarında yöntem olarak, farklı metotları bir arada kullanmayı tercih etmektedir. İnterdisipliner tarzda çalışması, yöntem çeşitliliğine dayanması, Doğuş'un dediği gibi, Livingstone'a "kapsamlı ve derin bir yorumlama olanağı kazandırmıştır." alışmaları bu sayede öncü ve önemli olan çalışmalardır. Livingstone bu nedenle reklamla ya da izleyici araştırmalarıyla, kamusal alanla ya da medya okuryazarlığı ile ilgili olarak da eleştirel nitelikli çalışmalar yapabilmıştır.

Livingstone son on yıldır, interneti kullanan çocuklar ve gençlerle ilgili olarak yaptığı çalışmalarda sorunu, getirdiği olanaklar ve riskler açısından incelemiş, internetin değiştirdiği eğitim koşullarını çocukların birbirleriyle ilişkileri bağlamında ele almış, bu süreçte oluşan popöler

söylemlerle ilgili olarak yeni medya konusunda derinlemesine sosyal analizler yapmıştır.

Bu makale, Türkçede çok az yazısı bulunan Sonia Livingstone’u tanımak açısından ve özellikle onun çalışmalarını değerlendirmek açısından çok önemli bir fırsat sunmaktadır.

Lev Manovich’in yeni medya alanında temel sayılan “HTML’den Borges’e Yeni Medya” isimli makalesinin ilk bölümü yeni medya tarihine kısa bir bakış ile başlıyor. Manovich burada yeni medyanın 1990’lara uzandığını, ancak asıl şeklini 1980’lerin sonunda almaya başladığını belirtmektedir. Avrupa’da kurulan bazı Enstitüler yeni medyanın kuruluşuna önemli katkılarda bulunur; buna kısa süre sonra Japonya da eklenir. Başka birçok alanda olduğu gibi Amerika’da gelişen yeni medya konusuna da Amerika dışındaki ülkelerden eleştirel anlamda ilgi olmuştur. Amerika’da yeni teknolojiler bir anda gündelik hayatın bir parçası olmuşlar, ancak pahalılıklarından ötürü önce temkinle karşılanırken, 1990’ların sonunda alabildiğine yayılmışlardır. Avrupa’da ise hâlâ bir fenomen gibidir ve yeni medya sanatına yönelik yoğun bir ilgi vardır. Amerika’da 1990’larda yeni medya sanatına yönelik halk desteği çok düşük düzeydedir. Devletin desteğinin de olmaması geriye iki seçenek bırakır: Ya sıradan kitle kültürü ürünleri ya da ticari ama yüksek sanat kültürü. Bunların dışında reklam ve ticaret kültürü yeni medya içeriklerinin dolaşımında çok önemli bir rol oynadı. Bilgisayar oyunları, multimedya, ileri üç boyutlu modelleme, animasyonlar, CDROM, DVD’ler, diğer depolama formatları ve birçok yeni medya formu reklam ve ticari kültür vesilesiyle gelişti. Bu şekilde yeni medya, kültür olarak birçok alana ve sektöre girmiştir.

Manovich’e göre yeni medya, ortaya çıkışından sadece 10 yıl sonra olgunlaşmış ve yerini sağlamlaştırmıştır. Ancak yeni medya nedir sorusunun yanıtı hâlâ zordur. Yeni medya ile birlikte sanat alanına giren yeni teknolojiler, sanat alanındaki hayallerin çok ötesine geçmişlerdir. Öyle ki, bu teknolojilerin kendisi günümüzün en büyük sanatı haline gelmiştir. Bu teknolojileri icat edenler de günümüzün en büyük sanatçılarıdır. Manovich 20. Yüzyıl ile 21. Yüzyıl arasında paralellikler kurmaya çalışır. 20. Yüzyıldaki avangart manifestolarla 21. Yüzyıldaki bilgisayar mühendislerinin teorik programlarını birbirine benzetir. 20. Yüzyılın bitmiş sanat çalışmalarını, günümüzün yeni medya ortamında

tasarımlanan sistemlere, çalışma prototiplerine ve modellere benzetir. Onun için modern kültürün bu yeni tarihi, sanatçıların değil, arayüz tasarımcılarının, bilgisayar oyunu yazılımcılarının, klip yönetmenlerinin ve dj'lerin olduğunun anlaşılacağı tarihsel bir süreçtir. Manovich Yeni medyanın ne olduğu sorusuna, sekiz önerme ile alt bölümler şeklinde cevap verir. Bunlar; Siberkültüre Karşı Olarak Yeni Medya, Dağıtım Platformu Olarak Yeni Medya, Mevcut Kültürel Yönelimler ve Yazılım Trendlerinin Karışımı Olarak Yeni Medya, Estetik Olarak Yeni Medya, Modernist Avangardın Kodçözümü ve Multimedya Olarak Yeni Medya ve 1950 Sonrası Dönemde Benzer Fikirlerin Paralel Eklenişi Olarak Yeni Medyadır. Yeni medya tartışmalarında bunlar ilk tanım olarak kabul edilmektedir. Manovich'in bu makalesi, kısmen eskidir ama alandaki ilk makalelerdendir. Bazı tespitleri tartışma götürse de, en azından tartışma zeminini yaratmıştır. Bu nedenle önemini hâlâ korumaktadır.

Dan Schiller'in "Devlet Mobilizasyonunun Ekonomi Politikası ve Siber Uzamda Birikimin Hareketliliği Açısından Rosa Lüksemburg'un İnterneti" adlı makalesi, Devlet Mobilizasyonu, Sermaye ve Birikim Hareketinin Sosyal Bağları adlı alt bölümlerden oluşmaktadır. Schiller, gelişen internetin ekonomi politikası açısından sermayenin de devletlerin de çok önemli olduğunu belirterek yazısına başlar. İncelediği süreç, ABD'nin sınırötesi alanda interneti yönetme çabası ve diğer devletlerin bu çabaya karşı mücadeleleridir. Makale ayrıca sermayenin bu süreçteki yeni rolünü ve küresel işçi sınıfının yeniden şekillenmesini incelemektedir.

Schiller'a göre internetin evrimi ve toplumsal konumu yeterince incelenmemekte, çok sayıda soru yanıtlanmamış olarak beklemektedir. Makalede internetin gelişimiyle devlet ve özel sermayenin karşılıklı olarak kilitlenmesi vurgulanmak istenmektedir. ABD internetin ilk dönemini şekillendiren ve ayrıca çok yönlü rol oynayan başlıca devlettir. IP adresleri, özerk sistemli numaralar ve jenerik domainleri, ABD'nin resmi ve gayriresmi kuruluşlarınca yönetilmektedir. Buna Milton Mueller "tek taraflı küreselleşme" demektedir. Diğer uluslar bu süreçte karşı çıkmaktadırlar ama ABD aynı tavrı sürdürmekte ve bu tavrı bir "dış politika zorunluluğu" olarak açıklamaktadır. ABD, Amerikan Devriminden sonra, ifade özgürlüğüne yaptığı büyük katkılardan dolayı, küresel interneti yönetmeye en uygun adayın kendisi olduğunu iddia

etmekte ve bu retoriğe yaslanmaktadır. Ancak bu retorik, ikna edici değildir. Ayrıca ifade özgürlüğüne katkısı da yetersiz ve koşulludur. Wikileaks'e gösterilen saldırgan tepki bunun sadece bir örneğidir. ABD, 19. Yüzyılın sonundan itibaren yabancı devletlere ve halklara karşı, güç uygulayan bir devlete dönüşmüştür. İfade özgürlüğünün avukatlığını yaparken, muhalif olanların altını oymakla uğraşmaktadır. İnternetin denetiminin hangi devlette olacağı sorunu, Birleşmiş Milletler'de ve uluslararası çok sayıda konferansta, toplantıda tartışılmaktadır. ABD bu konuda savunmacı bir tutum içersindedir.

Schiller'e göre sermayenin internetteki rolünün de yeniden formüle edilmesi gerekmektedir. İnterneti, ABD merkezli, ulusötesi dijital kapitalizm için merkezi üretim tabanı ve kontrol yapısı olarak görmek, olasıdır. İnternet, sermayenin günlük bağlantıları için çok gerekli hale gelmiştir. Finansal, ticari, dağıtım, tanıtım vb. gibi birçok alanda internet merkezi konuma oturmuştur. Ama bunlardan daha da önemli olan, Rosa Lüksemburg'un "birikim hareketi" dediği şeydir; asıl olarak bu nokta önemlidir. Sermaye, hem sahiplik ve kapitalist sınıfa dâhil olmaktır ama farklı bir açıdan da sermaye, sahiplik iddialarının olmaması ve böylece üretim maliyetinin üzerinde artık değer üreten işçi sınıfına üyelik anlamına gelmektedir. Bunun adına "küreselleşme", "neoliberalizm" ya da "dijital kapitalizm" denilebilir. Sonuçta sosyal ilişki, niceliksel olarak çok fazla değişmiştir. Sosyalizmin çöküşü, Çin'in kapitalizmle barışması, işçi sınıfının muazzam artışı ile sonuçlanmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), işçi sayısının 1980-2007 arasında 3,1 milyara çıktığını tahmin etmekteydi. İnternet ve yeni medya ile birlikte gelen süreçler, bu sayıyı daha da artırmış ve çeşitlendirmiştir. Dan Schiller'in makalesi bu ve benzeri tespitlerle devam etmekte, alan için önemini sürdürmektedir.

Marisol Sandoval'ın "Bilgi Çağının Karanlık Yüzü Olarak Foxconn'lanmış Emekçiler: Apple'ın Çin'deki Üreticilerinin Çalışma Koşulları" adlı makalesinde, Apple firmasının çok güvenilir ve temiz imajının ardında, Çin'deki üretici firmalarında çalışan işçilerinin insanlık dışı koşulları işlenmekte, bu bilişim devinin yaşanan sorunlara duyarlılığı ya da sorunu çarpıtma eğilimi açıklanmaktadır. Makale, Enformasyon ve İletişim Teknolojileri, Çin'in Dünyanın Atölyesi Olarak Yükselişi, Apple: Temiz İmaj Kirli Gerçeğe Karşı, Çalışma Koşullarının Sistemik Bir Modeli, Apple'ın Çin'deki Sözleşmeli Üreticile-

rindeki Çalışma Şartları, Efsaneyi Savunmak: Apple'ın İşçi İhlallerine Karşı Cevabı adlı alt bölümlerden oluşmaktadır. Ulus ötesi dijital iletişim, uluslararası pazarların ve artık-değer zincirlerinin düzenlenmesi için gereken hızlılığı sağlamakta ama diğer taraftan da, teknolojilerin üretimi anlamında uluslararası artık-değer ve üretim ağına dayanmaktadır. Bu nedenle Nick Dyer-Witheford'un açıkladığı gibi artık-değer zinciri, dijital devrimin kirliliği bir sırrıdır. Milyonlarca Çinli işçi, küresel enformasyon ekonomisinin kötü sırrının önemli bir parçasıdır.

Sandoval'a göre yeni bilgisayar ürünlerinin mükemmel, ileri ve kumsuz görünümü, onların üretimlerindeki koşulların sorunlarını saklamaktadır. "Dijital", "son sistem", "ileri teknoloji" vb. gibi terimler, ütopyan ve hayali ideallerin teknolojiye bağlı olduğu fikrini güçlendirmektedir. Hardt ve Negri maddi olmayan işler kategorisine aldıkları enformasyon, bilgi, düşünceler, imajlar, ilişkiler ve etkilerin, iş ve üretimin güncel durumunu egemenlikleri altına aldıklarından ve bu şekilde değiştiklerinden söz ederler. Sandoval'ın sözünü ettiği gibi bu terim (maddi olmayan işler) endüstriyel işlerin yok olmadığını bilmesine rağmen, yeni teknolojilerin iş ve çalışanlar üzerinde yarattığı etkileri gizleme, örtükleştirme eğilimi gösterir. Oysa bilinmektedir ki, enformasyon ve iletişim teknolojileri, üretimlerinden önce de sonra da, oldukça maddi sayılabilecek süreçlerden geçerler.

Bu teknolojileri geliştiren yazılımcılar, mühendisler, teknik uzmanlar, tasarımcılar ve medya çalışanları oldukça gerçektir, maddi olarak somutturlar. Üretici olarak çalışanlar, fabrika ortamları, ürünler, üretimde kullanılan kaynaklar gerçektir, maddi ve somuttur. Kullanıcılar da aynı şekilde, gerçek, maddi ve somutturlar. Bütün bu süreç zihin ve el emeğinin birlikte kullanılması ile gerçekleşmektedir. Dijital işler, yalnızca zihinsel işler demek değildir. Buna maddi olmayan işler ya da işleyiş demek, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, dijital teknolojilerin yanısı olarak tanımlanması demektir. Maddi olmayan emek (ya da işgücü) terimi, sorunun kötü tarafını bir kenara bırakır ve gösterişli süreçlerle (iletişim, etkileşim ve bilginin yayılması vb.) ilgilenir.

Sandoval bu kavramsallaştırmalarla oluşan esrarengiz havayı aydınlatmak ister. Bunun için Apple'ın Çin'deki ve farklı ülkelerdeki üretici firması olan Foxconn'daki çalışma koşulları konusunda yapılan uluslararası araştırma ve görüşmelere gönderme yaparak, örtükleştirir-

leni, açıklanmak istenmeyeni irdeler. Bunların içinde 17 Foxconn işçisinin kısa aralıklarla fabrikada intihar etmeleri de vardır. Bu konuda Apple'ın yaklaşımını da sorgular ve çalışma koşullarını küresel iletişim teknolojileri, bilişim devleri çerçevesinde değerlendirir. Yeni medya bu özellikleri ile hiç işlenmediği için Sandoval'ın makalesi, kitap için özel bir önem taşımaktadır.

Julien Stallabras'ın "Sanat Tarihi İnternet Sanatını Hazmedebilir mi?" başlıklı makalesi, internet sanatının sanat dünyası ile baştan beri karmaşık bir ilişkiye sahip olduğunu, dot.com patlamasından sonra yaşanan bu değişimin en büyük olay olduğunu belirtir. Ancak bu süreci unutma süreci takip eder. Sanat Tarihi ile internet sanatı arasındaki ilişkide, Sanat Tarihinin, sanat eserlerinin müze güvencesine alınması konusunda önemli olduğunu görmek gerekmektedir. Bu noktada var olan karşıtlığa dikkat çekilmelidir. İnternet sanatı Stallabrass'a göre bir ortam ve güzellikten yoksundur; bu nedenle kolayca gözden çıkarılabilir. En son kapsamlı Sanat Tarihi kitabında (*Art Since 1900*) internet sanatına çok az yer ayrılmıştır.

Ancak Sanat Tarihi önemli değişimler geçirmektedir. Herhangi bir internet kültürü için Sanat Tarihi önemlidir; çünkü sanat kelimesinin bitmeyen bir cazibesi vardır. Online alanda kullanıcı, avangardizme ya da kavramsallaştırmaya sanat tarihine bakarak başvurabilir, bu şekilde yaptığı iş sanat ile ilgili olur. Müze ve pazarın egemenliğinin dışında iki neden, Sanat Tarihinin çok sınırlı analizler yapmasına yol açmıştır. Bu nedenlerden ilki Görsel olguyu tanımlayabilecek bir yöntemin kabul edilmemiş olması; ikinci neden, sanat yapıtı ve izleyici etkileşiminin niteliği konusunda, Sanat Tarihi içindeki çalışmaların çok az olmasıdır.

Online dünya, izleyicilerin gözetimini tümüyle sıradan hale getirmiş, ayrıca sanat araştırmalarına geribildirim almaları için bazı yöntemler önermeye başlamıştır. Bu konudaki bir araştırma, bağlantıları tanımlayabilir ve nedensel ilişkileri gösterebilir. Lovink, Garcia ve Fullner gibi net sanatı teorisyenlerinin, çalışmalarında derinlemesine açıklama yapma şansı mevcuttur. Stallabrass internet sanatı konusunda önde gelen isimlerdendir ve bu makalesi de onun bu niteliğini pekiştirmektedir.

Richard Hall ve Bernd Stahl'ın "Metalaştırmaya Karşı: Üniversite, Bilişsel Kapitalizm ve Gelişen Teknolojiler" adlı makaleleri, Teknoloji

Üzerine Bir Not, Teknolojilerin, Maddi Olmayışın ve Üniversitenin Metalaştırılması Üzerine, Gelişen Teknolojiler ve Bilişsel Kapitalizm, Gelişen Teknolojiler, Duyusal Programlama, Sanal ve Çoğaltılmış Gerçeklik, Bulut Bilişim, İnsan-Makine Ortak Yaşamları, Özet: Yüksek Öğretimde Gelişen Teknolojiler ve Akademik Aktivizme Yönelik Cesaret ve Çıkış İçin isimli 4 ana ve alt bölümlerden oluşmaktadır. Makale bulut bilişim ve gelişen teknolojilerin üniversite yaşamına etkilerini, bilişsel kapitalizm ya da maddi olmayan emeğin metalaştırılmasını ve fabrika-toplumda sermayenin kendini nasıl ürettiğini irdelemektedir. Yazarlar Marx'ın teknoloji tanımı ve açıklamalarından yoğun olarak yararlanırlar. Teknolojik yenilikleri, duyusal bilişim, çoğaltılmış gerçeklik, bulut-tabanlı sistemler ve insan-makine ortak yaşamları olmak üzere dört başlıkta ele alırlar.

Hall ve Stahl'e göre teknolojik gelişmeler, metalaştırma ve fetişleştirme yoluyla desteklenir; bu nedenle bu konuya odaklanmak akademiye güç mücadeleleri ve muhalefetin olası yollarının keşfini kolaylaştırır. Üniversite, bilişsel kapitalizmin ürettiği artık-değer üzerinde aktif bir mücadele alanıdır. Teknolojiyi fetişleştirme ve metalaştırma, sermayenin akademi içinde iktidarı elde etme manevrasını kolaylaştırır ve akademik deneyimin araçsallaştırılmasını ve bilgi üretiminin kontrol edilmesini artırır. O halde David Harvey'in sorduğu soru önemlidir: "Gelişen teknolojilerin eleştirisi, yüksek eğitimde çalışanların, alternatif bir değer formu bulmasına yardımcı olabilir mi?" Yazarlar bu soruyu sorduktan sonra üniversitenin neoliberal dönemde kapitalizmin piyasa mantığına dâhil edilmesine dikkat çekerek, bu mantığın evrenselleşmesine vurgu yaparlar. Bu süreç, üniversitedeki işgücünü giderek daha çok verimliliğe göre çalışmaya ve verimsizliğin pazarda sorun yaşayacağı gerekçesiyle kontrol altına alınmasına neden olur. Böylece üniversite, rekabete dayalı bir sistemle işleyen bir pazar atmosferine sürüklenir.

Gelişen teknolojiler içindeki örneğin Duyusal Programlama teknolojisi, insan duygularını kavrayan, ifade eden ve model alan yapay nesnelere geliştirmeyi amaçlar. Bu amaç, neoliberal amaçlarla paralel hale getirilmiştir. Bilgisayarların duyguları model almasının giderek artması ve sermayenin bilişsellik ve gayri-maddiliği kullanmak için sosyo-tekniğe sistemlere duygu yerleştirme çalışmaları oldukça önemlidir. Bu çalışmalar, insan-makine etkileşiminde daha duyarlı uygulamalar

yaratmayı amaçlar. Ancak bu süreç, aynı zamanda duyuşsal programlamanın sosyal bilişselliği metalaşmaya açması ile sonuçlanır. Oysa verilere göre, insan hayatının sadece yaklaşık yüzde 10'u, duygu dışıdır. Bunun anlamı, insan duyularının yüzde 90'ının teknolojik yeniliklerin ve metalaşmanın kontrolüne girme riski demektir. Duyusal programlama, insanın kurduğu iletişim biçimlerinin, algı, muhakeme ve hareketlerinin değişimi demektir.

Ulus ötesi küresel sermaye, özellikle finansal sermaye tarafından dönüştürülen zaman ve mekân kuşatması yoluyla bir kurumu denetlemeye çalışmak, eleştirel yaklaşımları da kontrol altına almak demektir. Böylece özgürlük alanı olan üniversitede bile, kapitalist çalışmanın ötesinde farklı bir sosyal yaşam biçimini düşünmek güçleşir. Yeni teknolojilerin geliştirilmesini, bu konudaki fetişleşirmeyi artık-değer ekşenli olarak açıklamak önemlidir çünkü aksi yöndeki açıklamalar, ancak iktidar biçimlerini güçlendirir.

Hall ve Stahl'in bu makalesi, üniversite ve bilişsel kapitalizm bağlantısını ele aldığı için farklı ve özel bir öneme sahiptir.

N. Katherine Hayles'in "Elektronik Edebiyat Nedir?" adlı makalesi, bu alandaki en temel, en vazgeçilmez makalelerden biri olup, Elektronik Edebiyatın İçeriği, Elektronik Edebiyat Türleri, Elektronik Edebiyat Basılı Değildir, Saklama, Arşivleme ve Dağıtım adlı alt bölümlerden oluşmaktadır. Makale, 1980'lerden günümüze kadar elektronik edebiyatın yaşadığı süreçleri ve bugünkü durumunu incelemektedir. Bu inceleme için Hayles, ağa dayalı kurgu, hipermetinsel kurmaca, locative anlatılar, montajlı parçalar, kod-yapıt, Flash şiir, etkileşimli kurgu gibi terimlere yer vermektedir. Ayrıca, elektronik edebiyatta artan eleştirel sorunlar, bunların basım geleneğiyle örtüşen önemli noktaları, elektronik edebiyatın uygulamaları, yapıtları yorumlama yöntemleri, yeni eleştirel modeller incelenmektedir.

Hayles'e göre edebiyat alanı kargaşaya içindedir ve bu kargaşaya elektronik edebiyat ile ilgilidir. Elektronik edebiyatın tarihi, dijitalleşme süreci ile iç içedir. Peki elektronik edebiyat gerçekten bir edebiyat mıdır? www dünyası, saçma sapan bir yayılmaya mı yol açmıştır? Hayles bu ve benzeri nitelikte birçok soru sorar. Elektronik edebiyat, basımcılığın merceğinden görülmemelidir. Bir 'dijital doğan' olarak elektronik edebiyat, basılı edebiyattan 500 yıl sonra ortaya çıkmıştır. Elektronik ede-

biyat, basılı olanın sınırlarını dönüştürse bile, onun oluşturduğu geleneklerden ve beklentilerden etkilenmekte ve beslenmektedir. Bu nedenle onların üzerine inşa edilmelidir. O, aynı zamanda, çağdaş kültürün, bilgisayar oyunlarının, filmlerin, animasyonların, dijital sanatın, elektronik görsel kültürün ve grafik tasarımın etkisindedir. Elektronik edebiyat “umut dolu bir canavar”dır. Doğası gereği hibrit (melez) bir alanı, ticari bir alanı, beklentileri de kapsayan bireşimsel bir alanı oluşturur. Basılı edebiyata meydan okur, onun sınırlarını hayli zorlar, eski varsayımları sorgular.

Hayles’in açıkladığı gibi, her türlü metin (basılı ya da elektronik) kod’larla iç içedir. Basılı metinler, dijital süreçlerden geçerek basılı hale getirilirler; yani elektronik ortamdan tümüyle ayrı değildirler. Elektronik metin, ancak, bir kod tarafından gerçekleşirse, erişilebilir olur. Bu nedenle elektronik edebiyat için kod çok önemlidir. Elektronik edebiyat, basılı edebiyatın tüm türlerini kapsar ve buna ağ bağlantılı türleri ekler; bu nedenle çok zengindir.

Makale, Hayles’e göre elektronik edebiyatın bir veya birden fazla alanı ile ilgilenen, ancak tümüyle ilgilenmeyen uzmanları da ilgilendirecektir. Ülkemizde hemen hiç ilgilenilmeyen, hakkında yazı bulunmayan bu alan için Hayles’in makalesi, önemli bir başlangıç olacaktır ümidindeyiz.

Paul Taylor’ın “Hacktivizm” isimli makalesi, Hacker Jenerasyonları, Hackerlar ve Hacktivistler Arasındaki Ortak Zemin, Erken Dönem Hacker Siyaseti, Sistemi Alt Etmek: Altıncı Kuşak Hacktivistler ve Çevrimiçi Siyasal Protestonun Yükselişi, The Dot.komünist Manifesto ve Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği, Hacktivizm Kendini Yollara Vuruyor adlı alt bölümlerden oluşmaktadır.

Paul Taylor makalesine, bilgisayara karşı çıkmanın saçma ve aptalca olduğunu ifade eden bir alıntıyla başlar. Çünkü bilgisayara karşı çıkanlar da, muhalefetlerini bilgisayar aracılığı ile yaparlar. Taylor için bilgisayarın hayatın her alanını kapladığı dünyamızda hacker niteliğindeki kullanımlar başlangıçta yaramazca bir tavırken, giderek suça evrilmiştir. Merak ve muziplik, hackerlıkla adeta özdeş hale gelmiştir; ancak bu algı birçok hacker vakasından sonra olumsuz yöne doğru evrilir. Hackleme vakaları arttıkça, hackerların yüksek seviyeli teknoloji merakı ve becerileri hoşgörülmez olur. Aslında hackerlar, yeni bir

Vahşi Batı olan dijital dünyanın, siber uzamın yeni alanlarını keşfeden, yeni kâşiflerdir. Ve sayıları da giderek artmıştır. Kabul edilebilir sınırlarda yeni normlar ve yeni etik sistemleri kurma uğraşı, bir mücadele alanına dönüşmüştür. Hacktivistler gurubu 1990'ların ortasında asıl hacker etiğinin teknolojik merakını yeni bir politik ruhla bir araya getirmek için kurulur. Hackerların eğilimi, küresel kapitalizmi ve onun kurumlarını etkileyecek şekilde yeniden kurulmuştur. Paul Taylor, Hacker Jenerasyonları adı altında 6 farklı hacker grubu tanımlar. 1999 yılında yazdığı *In Hacker: Crime in the Digital Sublime* adlı kitabında, hackerlara yönelik artan tepkiyi, bu tepkiye itiraz edilmesi gerektiğini ve benzeri konuları tartıştığını açıklamaktadır.

Hackleme ve hacktivism arasında farklılıklar vardır ama her iki aktivite de teknolojik beceriye dayanmaktadır. Hacker etiğinin önemli bir unsuru, teknolojinin asıl amacının yeniden düzenlenmesidir. İkinci olarak, merak dürtüsü, hackerı teknolojinin ötesine bakmaya ve onu yeniden şekillendirmeye yöneltir. Merak duygusu yani tecessüs, Taylor'un açıklamalarında çok temel bir öneme sahiptir.

Çağdaş küresel kapitalizmin ve ulusal devletlerin karmaşık iletişim ağlarına açık bağımlılığı, sistem içinde her zaman hackleme tutumlarına eklenen, otorite karşıtı politik tavırlara yönelik bir davranışı beraberinde getirmektedir. Kapitalizmin yayılmacı doğasının soyut ve politik teknikleri başarıyla kullanma isteği, hacktivismın var olan sistemleri anladıktan sonra manipüle etme eğilimini potansiyel olarak beslemektedir. Hacktivism bu nedenlerle, küresel kapitalizme ve onun kurumlarına yönelmektedir.

Paul Taylor'ın bu makalesi, son yılların uluslararası bir olgusuna dönüşen, ülkemizi de yakından ilgilendiren hacktivism sorununa getirdiği açılımlarla hem güncel hem de kritik bir çalışma niteliğindedir ve kitaba da bir hayli uygun düşmüştür.

Esra Çizmeci'nin kaleme aldığı "Danah Boyd'da Sosyal Ağlar ve Gençlik" adlı makale, Sosyal Ağlar ve Sosyal Medya, Ağlaşmış Kamular, Blogların Sosyal Ağlardaki Yeri, Twitter'ın Sosyal Ağlardaki Yeri, Sosyal Ağlar ve Gençlik adlı alt bölümlerden oluşmaktadır. Danah Boyd, kitap için bir istisna olmuştur çünkü eleştirel nitelikli çalışmaz. Ancak alanda üretken ve anılan bir yazar olarak kabul görmektedir.

Çizmeci'nin sözünü ettiği gibi, Boyd'un çalışmalarının büyük bir

kısmını sosyal ağ siteleri oluşturmaktadır. Gençlik politikaları, kamusal ve özel alan tartışmaları, teknoloji ile toplum etkileşimi gibi konular bunlardan bazılarıdır. Boyd, özellikle gençlerin kullandığı Twitter, My Space, Friendster, Facebook ve blogları katılımcı gözlemci olarak incelemiştir ancak bu sitelerdeki kullanımların bazı olumsuz yanlarına değinse de, yeterince eleştirel olduğu söylenemez.

Boyd'a göre ilk sosyal ağ teknolojileri, benzer ilgi alanları olan insanları birbirine bağlamakla ve ortaya çıkacak olan ortak ilgi alanları ile ilgilenmiştir. Daha sonra, günümüzdeki sosyal yazılımın içeriği, başlıklarla değil, insanların ego merkezli buluşmaları ile tanımlanmaktadır. Bütün bu gelişmelerin ardındaki amaç "parasallaşma" isteğidir. Para kazanmak için siteler büyümeli, bunun için içeriğe ilişkin sınırlar aşılmalıdır. Facebook bu nedenle kapılarını herkese açmıştır. Çizmeçi'ye göre Boyd, sosyal ağları "ağlaşmış kamular" olarak tanımlar ve gerçek kamusal alana benzetir; bu ortamların insanları bir araya getirdiğine vurgu yapar. Blogların ise tam olarak kamusal alan olmadıklarını, 'dijital bedenler'ce kullanıldığını savunur. Bugünün gençlerinin sorunlarının asıl nedeni internet değildir. Sorunun kaynağı, çocuklarını yeterince denetlemeyen aileler ve yetişkinlerdir.

Boyd asıl sorumluluğu ailelere ve yetişkinlere yükleyerek, yeni medyanın, sosyal medyanın ve internetin yarattığı riskleri ve sorunları görmezden gelmiş olur. Ekonomik, politik ve kültürel eleştiriye çok sınırlı düzeyde kullanır. Küreselleşme sürecinin sonuçlarını dikkate almaz. Reklam, halkla ilişkiler, online ticaret evreni, gözetim sorunu, bağımlılık sorunları adeta yok sayılır. Onun için sosyal yazılımlar, bir 'hareket'tir ve yepyeni bir dönem başlamış, bir site kültürü doğmuştur. Boyd bu yorumları ile olumlamacı yaklaşımın sınırlarında kalmış olur.

Douglas Kellner'ın "Yeni Medya ve Yeni Okuryazarlık: Yeni Binyılda Eğitimin Yeniden Yapılandırılması" adlı makalesi, Teknoloji ve Eğitimin Yeniden Yapılandırılması, Eğitim ve Okuryazarlık, Medya Okuryazarlığı: Cevapsız Kalmış Bir Meydan Okuma, Bilgisayar Okuryazarlığı: Genişletilmiş Bir Kavram, Çoklu Medya ve Çoklu Okuryazarlıklar, Yeni Sınırlar ve Eğitimi Yeniden Yapılandırmak adlı alt bölümlerden oluşmaktadır. Kellner, olağanüstü bir teknolojik devrim çağından geçtiğimizi, iletişim, çalışma ve boş zaman kullanma biçimlerinin değiştiğini, eğitimin de hayatın merkezine oturduğunu belirtir.

mektedir. Buna göre eğitim ve eğitimciler yeniden yapılandırılmalı, yeni çoklu medyaya uygun dönüşümler gerçekleştirilmeli ve hatta bir meydan okuma yaşanmalıdır.

Bugün ABD’de çokkültürlülük, daha önce hiç olmadığı kadar yoğun yaşanmaktadır. Çağımızın çokkültürlü ileri teknoloji toplumu ve küresel bir kültür için, yeni medya ve teknolojilere yönelik olarak çeşitli okuryazarlıklar geliştirilmesi hayati derecede önemlidir. Yeni ya da geleneksel medya, çağımızın insanının hayatını kökten değiştirmiştir; bu nedenle dünyayı anlamak ve dönüştürmek için iletişim ortamları kavranmalı ve onlardan faydalanmalıdır. Geleneksel olarak dışlanan birey ve kesimler güçlendirilmeli ve eğitim yeniden yapılandırılarak demokratik ve çok kültürlü toplumun sorunlarına karşı, daha çok yanıt verebilecek hale gelmek için yeni okuryazarlıklar geliştirilmelidir.

Kellner’a göre yeni medya teknolojilerinin potansiyelini anlamak için Deweyci tarzda pragmatik deneyci bir tutum almak çok önem taşımaktadır. Tabii ki, eleştirelilik ve pedagoji korunmalı ve basılı ve yeni medya materyalleri okuryazarlık için birlikte kullanılmalıdır.

Douglas Kellner iletişim ve medya konularında çalışanlar için vazgeçilmez isimlerden biridir. Eleştirel ve interdisipliner nitelikli çalışması, keskin ve çözüme yönelik tespitlerde bulunması onu çalıştığı birçok konuda temel referans haline getirmiştir. Eğitim konusundaki çözümlenmeleri de ayrıca dikkate değerdir. Bunlara, bir bilim insanı olarak mütevaziliği ve yazılarının online olarak kolayca erişilebilir olması da eklenince, Kellner’sız bir derleme düşünmek en azından benim için imkansız olmuştur.

Janet Wasko’nun “Disney Efsanelerini Aşmak” adlı makalesi, kitabımızla dolaylı olarak ilgili olsa da, çok önemli olduğu için kitaba dâhil edilmiştir. Makale, Efsane 1: Yaratıcı Deha, Walt Disney, Büyük Şahsiyet Tarihi, Walt’ın Hayatı, Walt’ın Şahsiyeti, Walt’ın Meziyetleri, Bilinmeyen Walt, Buz Üzerinde Bir Dahi, Efsane 2: Disney Benzersiz ve Farklı Bir Şirkettir, Disney İmparatorluğunu Çözümlemek, Efsane 3: Disney Sadece Çocuklar İçindir, Efsane 4: Disney Ürünleri Zararsız ve Art Niyetsizdir, Efsane 5: Disney’e Evrensel Bir Hayranlık Vardır adlı alt bölümlerden oluşmaktadır.

Wasko, çizgi film, animasyon, çocuk televizyon kanalları ve eğlence dünyasında küresel bir dev olan Disney şirketinin yıllardır süren efsa-

neler üzerinden nasıl yaşadığını deşifre etmekte, böylece dünyanın her yerinde evlere girmiş olan Disney ürünlerinin ne denli yaygın ve kabul görmüş mitolojilerle varlığını sürdürdüğünü açıklamaktadır. Makale gerçekten de, adında yazdığı gibi, Disney efsanelerini aşmayı amaçlamaktadır. Bunu da daha çok eleştirel ekonomi-politik, tarihsel, kültürel araştırma ve izleyici çözümlemesi araştırmalarıyla birlikte kullanan bir temel üzerinde gerçekleştirmektedir.

Makalenin Yeni Medya ile ilgili bu kitaba alınmasının nedeni, Disney'in yeni medyayı ve sosyal medyayı aktif olarak kullanmasıdır. Wasko'nunki gibi bir makaleyi temel alarak Disney ya da benzeri şirketlerin yeni medyadaki faaliyetlerini çözümlemek kanımca çok isabetli olacaktır. Ayrıca son yılların en yoğun, en çok ilgi çeken alanlarından biri olan çizgi film âlemi ve onun dünyadaki bir numaralı üreticisi olan Disney, yeni medya ile ilgili derleme bir kitapta olmazsa olmazlardanır. Çevirisi de hemen hemen sorunsuz olan bu makale, izlediği yöntemle de, örnek bir metin olarak kitapta yerini almıştır.

Yaklaşık olarak bir yılı bulan bu zorlu işin kotarılmasında katkısı olan herkese tekrar teşekkür eder, özellikle doktora öğrencilerimin bu çalışma ile bilimsel coşkularını geliştirdiklerini umar, alanda kalıcı olmalarını, daha nice çalışmalar yapmalarını dilerim.

Editör:
Mukadder Çakır
İstanbul, Temmuz, 2014